

INTEGRACIJA DRUŠTVENIH NAUKA I UNIVERZITET

Sve je veći broj onih koji na pitanje integracije nauka o pojavama u društvu gledaju kao na pitanje koje zauzima mesto intelektualnog razmatranja pod uticajem same logike stvari i odnosa u praksi, odnosno pod uticajem takvih pojava koje savremeno društvo karakterišu snažnim razvojem specijalizacije čovekovog delovanja i rasuđivanja.¹ Nove mogućnosti koje pruža savremeni nivo materijalnih činilaca, a i relativno samostalno dejstvo naučno sistematizovanih pojmova, odražavaju se i na planu organizacije posebne (specijalizovane) prakse i posebnih teorijsko-metodoloških sistema. Ova tendencija ka specijalizaciji mnoge je, izgleda, uplašila jer kako bismo, inače, sebi objasnili one glasove koji traže „despecijalizaciju“. A takvih glasova ima. Neopravdano, naravno, jer specijalizacija društvenog delovanja nije samo cepanje celine čovekove ličnosti, njene „sveukupnosti“, niti je to samo jednostrano formiranje individualiteta. Isto tako to nije ni proces koji je isključivo voljom proizveden, pa se njome jednostrano ne može ni zaustaviti

Stvarno, specijalizovana praksa (i znanja o njoj) ima i svoju drugu stranu. Zahvaljujući razvijanju upravo takve prakse utvrđuju se novi elementi povezanosti ljudskih ponašanja, a pojam društvenog u čoveku dobija dublji smisao. Objektivno, suština specijalizacije ispoljava se u pronalaženju novih momenata očovečavanja čoveka, pa, iako izgleda paradoksalno, proizilazi realno da je samo u stalnoj specijalizaciji izučavanja društvenih procesa i odnosa sadržan i proces integrisanja svih ljudskih kvaliteta. Ako tako ne bi bilo specijalizovana izučavanja društvene problematike ne bi imala nikakvog smisla pošto sve naučne discipline o pojavama u društvu imaju pred sobom zadatak utvrđivanja i objašnjavanja izvesne vrste ljudske delatnosti, karakter određenih odnosa, suštinu kakvog procesa ponašanja čoveka — zadatak upotpunjavanja znanja o čoveku i društvu, o njihovoj celovitosti, potpunosti.

Ali, ako je u objektivnoj strukturi društvene specijalizacije sadržan i proces integracije, postavlja se pitanje kako se on može i subjektivno doživeti, odnosno kako se u specijalizovanoj društveno-naučnoj svesti ostvaruje i njena integracija? Čini se da tek od skora društvene nauke energično ističu potrebu svoje integracije. Mnoge diskusije o tom problemu znače početak nastojanja da se pronalaze njegova rešenja. Međusobna saradnja društvenih nauka nameće se kao uslov njihovog daljeg razvoja (i opstanka kao naučnih sistema), a ona nije ništa drugo do rezultat objektivnih veza pojava u društvu, koje pojave

¹ Na konferenciji u Beču po pitanjima *nauke o radu*, održanoj 1957. godine, jedan je od referenata (P. Blau) konstatovao između ostalog: „Živimo u vreme specijalizacije, ali se nalazimo na pragu novog perioda u kome se naučni specijalisti različitih grana sastaju radi uzajamnih informacija i razvika istraživanja. Nauka o radu je primer tog procesa integracije“.

bivaju otkrivene i analizirane kao specifične u specifičnoj praksi. Pred pojedini-
nim, specijalizovanim društvenim naukama pojavljuju se novi momenti koji
još jače lome shvatanje da je čovek samo „*zoon politikon*“ ili *homo oeconomicus*,
samo „*toolmaking animal*“ ili *homo moralis*, i koji do kraja razbijaju
sumnju da je čovek društvena ličnost koja ujedinjuje sve svoje ljudske osobine.
Čovek je, dakle, i *homo socialis* ukoliko pod tim ne podrazumevamo katego-
riju apstraktnog bića odvojenog od njegove individualne osobitosti. A kad je
već tako onda problem integracije društvenih nauka postaje danas vrlo aktuel-
an i zahteva, opravdano, veće angažovanje na utvrđivanju konkretnih oblika
njegove realizacije. Sama specijalizacija, očigledno, nužno vodi integraciji.

U našem društvu u kome su tako intenzivne promene u privredi, u moral-
nim shvatanjima, u načinu života (oblačenju, ishrani, stanovanju) i rasonodi,
u filozofiji i društveno-političkim odnosima, u porodici, na selu itd. itd., pro-
blem racionalne praktične saradnje društvenih nauka koje sa različitih aspe-
kata proučavaju takve promene, dobiva karakter značajnog pitanja u sklopu
drugih koji su osnovni za dalji razvoj naučne svesti i praktičnih efekata. Ima
situacija koje po svojoj unutrašnjoj logici znače jedinstveno nastupanje razli-
čitih naučnih disciplina. Pedagoška istraživanja, na primer, uticaja određene
vrste filmova na ponašanja srednjoškolaca ne mogu se odvijati bez znanja
i metoda iz oblasti psihologije. Etnografska proučavanja i generalizacije moguće
su samo uz istorijske karakteristike vremena, a nauka o jeziku i formalna logi-
ka prožimaju se na identičnim pitanjima, kao što su reč-pojam, sud-rečenica,
logička istina i gramatička formulacija itd. U drugim slučajevima, integracija
nauka o društvenim pojavama postoji ne samo kao objektivni proces već
i kao nastojanje, plansko, celishodno prilaženje izučavanju problema sa raz-
ličitih stanovišta. Ako se danas insistira na većoj razvijenosti takve integra-
cije, to je zbog toga što se teži njenom proširivanju i na pitanja koja tako
neposredno ne ujedinjuju zajedničke snage različitih naučnih metoda i sistema,
ali koja zahtevaju veću saradnju većeg broja nauka (naučnih institucija) radi
njihovog potpunijeg objašnjenja. Uzmimo pitanje našeg društvenog upravlja-
nja. Najčešće je ono opisivano sa političkog aspekta, a zatim i sa ekonomskog.
Ali to je i direktno pitanje predmeta etike u tom smislu što je reč o uslovima
rađanja novih odnosa među ljudima, koji u osnovi modificiraju sudove o dobrom
i lošem i menjaju kriterijume ocena ljudskih ponašanja. Zatim industrijaliza-
cija koja karakteriše izgradnju naše zemlje toliko nameće potrebu njenog izu-
čavanja da ni industrijska sociologija, ni industrijska psihologija, niti nauka
o organizaciji preduzeća, ili nauka o radu, ne mogu same za sebe da odgovore
na sva pitanja koja postavlja naš industrijski razvitak. Dobiti celovito sa-
znanje o toj pojavi (industrijalizaciji), koja je samo deo društva povezan sa
mnogim drugim pojavama, moguće je kroz integraciju društvenih nauka i ne
samo društvenih (na primer i fiziologije rada, mehanike, matematike) nauka.
Zatim, navedimo, primera radi, još i porodicu kao, danas, vrlo interesantan
objekt naučnih opservacija. Porodica je, naime, u mnogo čemu odraz zbivanja
u socijalnoj makrostrukturi. I zato izučavnje savremenog tipa jugoslovenske
porodice ili samo jedne vrste — (radničke porodice ili porodice jednog geografskog
rejona) — koje bi dalo realnu predstavu njenih bitnih karakteristika
— traži potpunu saradnju svih društvenih nauka.

Sve to, naravno, ne znači da posebne nauke integracijom gube svoju auto-
nomiju, odnosno da je njihova samostalna specifična delatnost besmislena.
O tome se ne radi jer integracija *nije* identifikacija posebnih naučnih metoda

i sistema, već planirano, svesno, organizovano nastojanje da se usklade posebna izučavanja problema, s obzirom na činjenicu da su pojave u društvu samo izvesni momenti veze. Saradnja, zajedničko korišćenje rezultata, međusobna dopuna u istraživačkom radu, sveaspektno izučavanje problema — to je ostvarivanje integracije. A ako je to integracija nauka shvaćena u širem smislu jasno je da ona ima i svoj uži smisao. Naučnik, mislilac, istraživač ili praktičar, koji se bavi određenom vrstom posla i pojmova, mora se više naoružavati i znanjima (iskustvom) iz drugih oblasti čime se oslobađa metafizičke jednostranosti u radu, ostvarujući time i subjektivni preduslov integracije naučnog izučavanja pojava i procesa.

U vezi sa onim što je napred rečeno javljaju se mnoga preliminarna pitanja. Najpre, šta označava pojam integracije (na sastanku Poljskog društva za političke nauke, održanom marta 1962. godine u Varšavi, govorilo se, na primer, o „koordinaciji“, „federaciji“, „saradnji“, „kontinuitetu“ „zajedničkom planiranju“ i sl., što je označavalo sinonime integracije)². Bez sumnje je samo to da integracija društvenih nauka označava proces njihovog dubljeg međusobnog povezivanja u smislu zajedničkog korišćenja svih teorijsko-metodoloških iskustava. Integracija nauka o pojavama u društvu olakšava i pomaže vršenje neposrednih zadataka pojedinih nauka, kao i potpuno ili punije objašnjenje pojava koje čine predmet njihovog zajedničkog interesovanja.

Najpre, integracija društvenih nauka doprinosi rešenju problema jedinstva teorije i prakse. Raznovrsnost praktičnog ljudskog života toliko je velika da samo kompleksna izučavanja mogu pružiti ljudima relativno najbolju orijentaciju. Praksa ne poznaje neke svoje unutrašnje mehaničke pregrade, pa je zato i njen teorijski izraz najadekvatniji u jedinstvu pojmovne povezanosti. Zato je problem integracije društvenih nauka neposredno povezan sa problemom odnosa nauke i prakse. Sama za sebe integracija nauka je teorijsko pitanje, ali se svodi na mnoga praktična pitanja te se na taj način teorijska strana integracije objektivizira i praktično osadržuje.

Integracija je direktna suprotnost individualizaciji i težnja da se akceptira potreba za kolektivnim, ekipnim radom koji sve više potiskuje vladavinu individualne delatnosti i kulta erudicije i rutinerstva. Naučni separatizam danas je već odbačen i on može postojati nadalje samo kao anahronistička pojava. Ne može biti, na primer, sumnje u činjenicu da su se fizičari i biolozi skoro sasvim oslobodili individualnih spekulacija i eksperimenata i da je na tom terenu došlo do grandioznih uspeha saradnjom velikog broja naučnih disciplina (i laiku nije teško pretpostaviti kakve su sve naučne ekipe učestvovala u pripremanju čoveka za kosmički put i kakve su sve metode, pri tom, korišćene). Može se reći da najinteresantniji problemi i rešenja danas nastaju na granici između fizike i hemije, hemije i biologije, psihologije i sociologije, matematike i ekonomije itd.

Integracija je nužnost sadašnje epohe razvoja nauka i predstavlja uslov ostvarivanja složenih zadataka u raznim oblastima ljudske delatnosti. Integracija društvenih nauka postaje najbolji način međusobne verifikacije naučnih sudova koji čine fond postojećih disciplina o društvenim pojavama. Integra-

² Na ovom sastanku podneta su sledeća tri referata: a) *Integracija društvenih nauka u očima ekonomista* (W. Brus); b) *Integracija društvenih nauka u očima pravnika* (S. Ehrlich); c) *Integracija društvenih nauka u očima sociologa* (J. Szcepanski). Diskusija je, pored ostalog, pokazala da problem integracije nije samo pitanje društvenih već svih nauka. Razmatrana pitanja kretala su se od čisto teorijskih i opštih do pitanja organizacije i metodoloških postupaka ostvarivanja integracije.

cijom se prevazilazi *déformation professionnelle* i označava se epoha velikih životvornih kooperacija specijalista. Što se pak tiče integracije društvenih nauka, ona je zasnovana i na jednom zajedničkom elementu tih nauka na humanističkoj tendenciji njihovoj i otkrivanju ljudskog u ljudskim ponašanjima. Naša socijalistička stvarnost, kao predmet društveno-naučnog saznanja, upravo zahteva svestrano izučavanje i sveaspektno rasuđivanje radi daljeg menjanja i napredovanja te stvarnosti. Razvitak socijalističkih odnosa, humanizma, traži kao pretpostavku jedinstveno nastupanje društvenih nauka, tj. njihovu integraciju.

Pitanje se, zatim, postavlja: na kojim zadacima, (tačkama, problemima) treba ostvarivati integraciju (saradnju naučne delatnosti)? Svakako nisu dovoljno argumentovana ona mišljenja koja smatraju da proces integracije treba da obuhvati jedino pitanja koja su predmet takozvanih „graničnih“ nauka (kakva je, recimo, prakseologija, ruralna sociologija, kibernetika i dr.). Takva mišljenja samo su manifestacija nedovoljnog razumevanja suštine stvari pošto se kod integracije ne radi samo o uzajamnoj pomoći nauka na rešavanju pitanja koja se „dodiruju“ i koja zadiru u predmet više nauka, već i o problemima koji predstavljaju glavno interesovanje pojedinih nauka. Primera radi može nam poslužiti i *demografija* koja se u zadnje vreme naročito intenzivno razvija, s obzirom na problematiku koju postavlja razvoj stanovništva u savremenom društvu. Činjenica je da demografija često raspolaze masom statističkih podataka i drugih pokazatelja o kvantitativnoj strukturi stanovništva mnogih centara, rejona, krajeva. Sve jače razvijene demografske metode doprinose otkrivanju bitnih relacija između demografskih procesa i prikaza njihovih spoljnih manifestacija, a na svetskom planu omogućuju komparacije mnogih demografskih činjenica. Pa, ipak, jedva da je demografija van svojih empirijskih okvira dostigla neophodan stepen egzaktnosti. U pokušaju da se objasne i protumače izvesne pojave vezane za razvoj i kretanje stanovništva (na primer, zašto se u određenim oblastima ili pod određenim istorijskim uslovima različito ispoljava natalitet ljudi, ili čime se zadnjih desetinu godina omogućuje „demografska eksplozija“ u slabo razvijenim zemljama itd.) pokazuju se očigledni nedostaci u tom smislu da naučnost demografskih teorija zaostaje za naučnošću demografskih empirijskih istraživanja. Smatra se, opravdano, da je glavni uzrok takvom stanju stvari što su demografi skloni da odgovore na pitanja koja istražuju traže isključivo u samoj demografiji. Poznato je, međutim, da su kretanja stanovništva vrlo složeni procesi i da se prema tome imaju izučavati sa aspekta sveopšte društvene veze i u kontekstu konkretnih uslova ekonomske, političke, kulturne i slične prirode, a u skladu sa opštim zakonima društvenog razvitka celine društva. Integracija društvenih nauka pokazuje se i ovde kao bitni uslov naučnog rešenja onih pitanja koja su, prividno, „čisto“ demografska.

Organizacija saradnje društvenih nauka, njihove integracije, takođe je važno pitanje. Kako ostvariti tu saradnju? Saradnju — na koji način? Postoji mišljenje da na pitanja organizacije integracije naučnih disciplina o pojavama u društvu treba gledati sa tri aspekta. Najpre, reč je o *institucijama* (akademije nauka, instituti, zavodi, fakulteti, seminari) u okviru kojih se odvija naučnoistraživački rad. One planiraju, obezbeđuju sredstva, usklađuju odnose saradnje, ističu probleme koji su zajednički, a to su veoma važne stvari kojima treba posvetiti puno pažnje. Međutim, sami naučnici i istraživači predstavljaju one koji se neposredno bave planiranim zadacima. Drugi aspekt su, znači,

ljudi, a taj aspekt implicira pitanje: da li je čovek spreman na takvu saradnju? Treći aspekt jeste *predmet* zajedničkog istraživanja. Integracija je proces ostvarivanja konkretnih društvenih zadataka. Zato je isticanje problematike i traženje „zajedničkog jezika“ ono što se ovde naročito podvlači.

U tom svetlu *univerzitet* je, svakako jedna od takvih institucija, koja i po svom karakteru i po svojim ciljevima može i treba da bude „kooperacija nauka, to jest, okvir neophodne integracije društvenih i ostalih nauka. S obzirom na sadašnje stanje stvari, to je prilično labava federacija izolovanih stručno-naučnih jedinica, koje tu i tamo pronalaze dodirne tačke na manje-više formalnoj osnovi. Ne samo da je interfakultetska saradnja nešto malo iznad deklarativnog pokušaja naučne integracije, već i u okviru samih fakulteta vlada esnafska zatvorenost seminara, katedara, zavoda i pojedinaca. Uostalom, ukoliko preovlađuje kabinetski univerzitetski rad i spekulativno-verbalni tip nastave utoliko i međusobna saradnja, integracija naučnih poduhvata zvuči kao fraza. Integracija naučne misli u uslovima univerziteta (kao, uostalom, i svuda) postaje stvarnost tek kroz neposrednu praktičnu delatnost, zajednički rad na programiranju zadataka i saradnju na izboru metoda. Jedna očigledna protivrečnost, tako vidljiva na univerzitetu, stoji na putu stvarne saradnje. Naučnik-pedagog (nastavnik, saradnik) najčešće bira individualnu formu svog usavršavanja i razvijanja naučne discipline koju predstavlja. Međutim, on je primoran da konsultuje rezultate mnogih naučnih disciplina da bi bio potpun u svojim istraživanjima i rezultatima. Tako se, dakle, on koristi integracijom, ali integracijom drugih, dok je njegov odnos prema samoj integraciji pasivan. Individualizam se na razne načine opire kolektivnom, ekipnom radu, iako, upravo, koristi ostvarenja integracije nauka. No obično je reč o ličnosti koja ne ide dalje od rada na novoj stilističkoj akceptaciji starog.

Reforma našeg univerziteta nužna je i sa te strane. Kao institucija koja, u izvesnom smislu, koncentriše celokupnu oblast naučnih istraživanja i tumačenja, mora da i organizaciono obezbedi objedinjavanje raznolikog rada, da omogući međufakultetsku, međukatedarsku naučnu delatnost. Organizaciona struktura univerziteta morala bi nadalje da se pojavi kao rezultat i jedne naučne diskusije, s obzirom na zahtev naučne integracije, a da pri tom sačuva i specifičnost svoje strukture. Instituti, zavodi, istraživačke grupe, stručno-tehničke laboratorije, pored katedara, seminara i sl., sve su veća neophodnost univerziteta — univerziteta čija nova sadržina u savremenim uslovima naučnog razvitka uopšte (a kod nas i u posebnim uslovima planskog socijalističkog razvitka) zahteva radikalnu promenu svojih oblika.

Obezbeđenje integracije nauka na univerzitetskom nivou doprinosi rešavanju niza pitanja, kao što su: svestrano razvijanje kadrova i njihove spremnosti za istraživanje i razumevanje svestranosti pojava; omogućavanje najpovoljnijeg izbora tema i njihove obrade u formi disertacija, magistratskih habilitacija, seminarskih radova, naučnih elaborata i sl.; ekonomično trošenje stručnih snaga (pravilnim rasporedom izučavanja problema, obezbeđenjem kontinuiteta u radu, međusobnom didaktičkom i naučnom pomoći itd.); stručno-naučno osvetljavanje problema iz života komuna (nastajanje novih naselja, aglomeracija stanovništva, metamorfoza klasne strukture, ideološko-psihološke promene itd.); uključivanje u nacionalne i svetske poduhvate naučnog istraživanja itd., itd. U međusobnoj saradnji, i samo tako, savremeni stupanj univerzitetske nastave može uspešno odgovoriti svojim zadacima i biti društveno opravdan. Individualni rad je, sa svoje strane, uslov integracije nauka, ali

je on sve više zavisao, ukoliko teži da bude potpun, od one delatnosti koja u postavljanju granica nauka vidi samo „tehničko“ pomagalo da bolje razume njihovo *jedinstvo*. U svoje vreme *Engels* je tu istinu ovako opisao: „Dijalektika, koja isto tako ne pozna nikakve *har and fast lines* (krute i oštre granične linije), nikakav bezuslovno promenljivi „ili-ili!“ koja nepokretne metafizičke razlike prevodi jedne u druge te osim „ili-ili!“ poznaje takođe „i jedno — i drugo“ na pravom mestu, ta dijalektika posreduje između suprotnosti, i ona je u poslednjoj instanci jedini ispravni način mišljenja. Razume se da metafizičke kategorije u dnevnom životu, u naučnoj sitničariji zadržavaju svoje značenje“³.

Na kraju dodajmo da se problem integracije društvenih nauka ne može isključivati iz problematike integracije nauka *uopšte*. Utoliko pre što je bliskost predmetnog interesovanja između pojedinih društvenih i prirodnih nauka neposredno vidljiva. Integracija društvenih nauka pretpostavlja i koordinaciju svih nauka, za koju univerzitet pruža naročito povoljne mogućnosti.

Isto tako, ovim kraćim osvrtom na pitanja integracije socijalnih nauka nismo hteli reći da danas u svetu, i kod nas, rešavanje ovih problema nema svoje iskustvo. Ono je, međutim, takvih razmera da od predstavnika naučne misli i ustanova, a od univerziteta posebno, zahteva veće ulaganje napora na ostvarivanju realnog smisla integracije društvenih nauka.

dr Petar KOZIC

docent Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

R é s u m é

Toujours plus nombreux sont ceux qui consacrent la plus grande attention à la question de l'intégration des sciences sociales, sous l'influence de la logique des choses et des rapports dans la pratique de l'être social.

Dans notre société où l'on assiste à d'intenses transformations dans l'économie, les conceptions morales, le mode de vie et les loisirs, la psychologie et les rapports socio-politiques, la famille, les campagnes, etc., le problème d'une collaboration pratique rationnelle des sciences sociales qui étudient les divers aspects de ces problèmes, se présente comme une question importante dans le contexte des autres questions essentielles pour le développement des connaissances scientifiques et des actions pratiques.

L'intégration ne détruit pas l'autonomie des sciences sociales particulières. En effet, l'intégration n'est pas une fusion des méthodes et des systèmes scientifiques particuliers, mais un effort planifié, conscient et organisé pour coordonner les études particulières des problèmes, puisque les phénomènes sociaux ne sont que les éléments d'un tout. La collaboration, l'utilisation des résultats en commun, l'entraide dans la recherche, l'étude détaillée des problèmes — tel est le but de l'intégration.

L'intégration des sciences sociales contribue à la solution du problème de l'unité, de la théorie et de la pratique. La diversité de la vie pratique est tellement grande que seules des études complexes peuvent offrir aux hommes la possibilité de s'orienter dans les conditions relativement les meilleures. La pratique ignore les cloisonnements intérieures mécaniques, de sorte que, du point de vue théorique, elle s'exprime

³ F. Engels: *Dijalektika prirode*, Zagreb 1950., str. 166

dans l'unité de conception. Le problème de l'intégration des sciences sociales est donc directement lié à celui du rapport entre la science et la pratique.

L'université est, sans doute, une institution qui, par son caractère aussi bien que par ses buts, peut et doit être une „coopération“ des sciences, le cadre de l'indispensable intégration des sciences sociales et des autres sciences. En l'état actuel des choses, nous nous trouvons en présence d'une fédération assez lâche d'unités technico-scientifiques isolées qui trouvent parfois des points de contact sur une base, plus ou moins formelle. La collaboration entre les facultés se situe à peine au-dessus d'une tentative déclaratoire d'intégration scientifique; bien plus, dans le cadre même des facultés, on relève un exclusivisme corporatif entre les séminaires, les chaires, les instituts et les individus. D'ailleurs, si le travail universitaire de cabinet et un type d'instruction spéculativo-verbale prédominent, la collaboration mutuelle, l'intégration des projets scientifiques n'est qu'un leurre.

La réforme de l'université est nécessaire même de ce point de vue. En tant qu'institution qui, dans un certain sens, concentre les recherches et les interprétations scientifiques, elle doit unifier les différents travaux et assurer la coopération scientifique entre les facultés et entre les chaires. L'organisation de l'université devrait être le résultat d'un débat scientifique compte tenu des impératifs de l'intégration scientifique, mais sans perdre sa structure spécifique. Les instituts, les centres, les groupes de recherches, les laboratoires techniques se présentent, en plus des chaires, des séminaires etc., comme une nécessité toujours plus impérieuse pour les universités dont le contenu nouveau dans les conditions contemporaines du développement scientifique (et en Yougoslavie, dans les conditions spéciales d'un développement socialiste planifié) exige une modification radicale des formes d'activité.

